

Rakvere vabastamine

„Tänane päev on kõige tähtsam Eestile tema ajaloos viimase 700 aasta kestel, sest täna esimest korda Eesti määrab ise oma rahva tuleviku saatuse lõplikult.“ Nii ütles Eesti delegatsiooni juht Jaan Poska 2. veebruaril 1920. a. kell 00.45 Tartu rahu sõlmimise järel. Sellega jõudis oma loogilise lõpuni üle aasta kestnud Vabadussõda.

Sõda Eesti riigi rajamise nimel sai alguse 28. novembril 1918. a., mil punaarmee alustas oma sõjakäiku Eesti vastu. See sõda oli osaks bolševike maailmavallutuslikest plaanidest, mis siiski teoks ei saanud. Eesti vallutamiseks koondati relvade alla umbes 12 000 punaarmee võitlejat, kelle vastu oli seada 1. diviisi 4. polgu ja kaitseliitlaste mehi koguarvuga 1136 meest koos 15 kuulipildujaga. Neile lisandus 720 Eestisse allesjäänud sakslast.

Jõud olid väga ebavõrdsed ja nii algaski Eesti armee taganemine, mis kestis 1919. a. alguseni.

14. detsembril 1918. a. algas kaitse korraldamine Rakvere juures. Talv oli võimutsemas ja see tegi vastupanu avaldamise raskemaks. Teed olid lumme tuisanud, maa külmunud, tööriistu kaitsekraavide ja kaevikute rajamiseks vähe. Nappis ka aega ja nii juhtuski, et 15. detsembril 1918. a. toimus Eesti vägede jaoks raskes olukorras Rägavere lahing, mis lõppes taas kaotusega. Lahing polnud küll suur, kuid punaarmeele oli tee Rakvere vallutamiseks vaba. Punane terror, mille all kannatasid paljud piirkonnad Virumaal, algas nüüd ka Rakveres ja selle lähemas ümbruses.

Terrori eestvedajad olid Rakvere täidesaatev komitee esimees O. Palgi juhtimisel ja sõjatribunal. Arreteerimise põhjus oli kaalukas vaid arreteerijate arvates – poolehoid Eesti Ajutisele Valitsusele. Paljud „kurjategijad“ olid lihtsalt pealekaebamise ohvrid. Selliseid inimesi leidub paraku ikka, kes segaseid aegu kasutades isiklikke arveid õiendavad.

Kokku leiti Palermos lahtikaevatud ühishaudadest 82 laipa, kellele peale kuulihaava täagitorkeid ja kolbavigastusi. Haudade avamine sai võimalikuks alles pärast Rakvere vabastamist, mis toimus 12. jaanuaril 1919. a.

Käsu Rakvere vabastamiseks andis ülemjuhataja 9. jaanuaril 1919. a. 11. jaanuaril pealetung algaski. See oli nii hoogne, et hirmunud punaväelased jutustasid elanikele, et need, kes peale tulevad, polevat enam inimesed, vaid kuradid, sest kuulid neid ei tapvat ja näost olla nad mustad. Tegelikult oli asi selles, et punaväelased sihtisid liiga kõrgele.

10. ja 11. jaanuaril 1919. a. korraldati dessant Kundas. Esimene üritus ei õnnestunud, sest udus läksid mehed liiga julgeks ja nad paisati ootamatult tugeva kuulipildujatulega tagasi. Järgmisel päeval dessant õnnestus ja Eesti väed vabastasid Kunda mõisa. Nii ei suutnudki punaväelased Rakvere ja Tapa vahel enam vastupanu osutada. 12. jaanuari öösel 1919. a. jõudsid Eesti väed ilma lahinguta Rakverre.

Rakvere linnavolikogu otsustas seda päeva hakata tähistama juba 1926. a. Arvestatavaks pühaks kujunes Rakvere vabastamise päev siiski alles 1930. aastal. 1932. a. anti õpilastele esimest korda sel puhul vaba päev, kooli mindi vaid aktusele. Alates 1933. a. suleti kauplused kella 10–st, 1940. a. kella 14–st.

1934. a. möödus 15 aastat Rakvere vabastamisest. Sel päeval oli nii olulise sündmuse aastapäeva tähistamine pidulikum kui tavaliselt. 11. jaanuari õhtul korraldati mälestusrännak Palermo punase terrori ohvrite hukkamispaigale. Seal kõneles linnapea ja jumalateenistuse pidas Kolmainu kiriku õpetaja Ederberg. Pärast seda mindi Vabadussõja mälestussamba juurde, kuhu asetati pärg.

12. jaanuaril jätkus vabastamispidustuste korraldamine koguni kolme aktusega.

Veel olulisemaks sündmuseks kujunes 12. jaanuari tähistamine 1935. a., mil avati Palermo mälestusmärk punase terrori ohvritele. Punavõimude lõhutud sammas taasavati tänavu 23. juunil. Ka sel aastal tähistatakse 12. jaanuaril kell 12 selle samba juures Rakvere vabastamise aastapäeva.

Olav Mäe